

Felip Gallart Fernández
Centre d'Estudis Comarcals del Segrià

Eusebi Freixa i Rabassó, escriptor romàntic (1824-1894)

pàg. 34-45

Vicent Lladonosa Giró
Centre de Recerques del Pla
d'Urgell, Mascançà

RESUM

Tot i que nascut a Reus, Eusebi Freixa Rabassó (1824-1894) fou un escriptor romàntic lleidatà, avui pràcticament desconegut, però que, segons les paraules d'una crònica de l'època, fou un dels pocs espanyols que aconseguí viure dels seus llibres. Alt funcionari de l'administració pública, lliurepensador i afiliat a la maçoneria, d'idees republicanes i federals, participà en diverses revoltes liberals i en patí les conseqüències. Periodista, novel·lista, poeta, comediògraf, escriptor de llibres de màximes i sentències i, sobretot, un dels més prestigiosos autors de manuals sobre legislació i administració de la seva època. La seva celebrada *Adúltera y parricida, o sea Teresa Guix alias la Maseta* va convertir la seva protagonista en una figura molt popular a Catalunya i a tot l'estat espanyol.

PARAULES CLAU

Eusebi Freixa, Lleida, Madrid, romanticisme, liberalisme, republicanisme, maçoneria, la Maseta.

ABSTRACT

Although born in Reus, Eusebio Freixa i Rabassó (1824-1894) was a romantic writer from Lleida lands, virtually unknown today. In the words of a chronicle of his epoch, though, he was one of the few Spaniards who achieved being well off as the fruits of his books. High administration public servant, freethinker and affiliated with Freemasonry. On the federal and republican ideas, he participated in several liberal revolts and suffered the consequences. Journalist, novelist, poet, playwright, writer of maxims and judgments and, above all, one of the leading authors of manuals on legislation and administration of his epoch. His celebrated *Adúltera y parricida, o sea Teresa Guix alias la Maseta* converted the protagonist in a very popular figure in Catalonia and throughout Spain and Eusebi Freixa in a recognized writer.

KEYWORDS

Eusebi Freixa, Lleida, Madrid, literature, administration and legislation manuals, romanticism, liberalism, republicanism, masonry, la Maseta.

LA VIDA

Al pròleg de la seva comèdia dramàtica en vers *El àngel de una familia* Eusebi Freixa (FREIXA 1876: 3) confessava que havia tingut «una vida plena de contrariedades y desengaños, azarosa y nunca feliz». Hom podria suposar que aquesta afirmació és fruit del patètic i exagerat dramatismes amb què els escriptors romàntics acostumaven a guarnir les seves biografies. En aquest cas, i com ja s'anirà veient, l'afirmació de l'Eusebi Freixa era del tot vertadera, almenys pel que fa al període lleidatà.

Naixement i infantesa

Eusebi Freixa era fill de Gervasi Freixa Pujol, natural d'Olot, nascut el 19 de juliol de 1795 i d'ofici quincaller, ¹ i de Josepa Rabassó Tarragona, de Lleida, nascuda el 2 de febrer de 1800, ² casats a l'església de Sant Joan el 18 d'agost de 1820. ³ La Josepa Rabassó va rebre com a dot 350 lliures barcelonines per capítols matrimonials. ⁴ Tenien la casa als Porxos de Baix de Lleida, on també regentaven una botiga de quincalleria. ⁵ Josepa Rabassó era filla d'Ignasi Rabassó, d'ofici comerciant i campaner de l'església de Sant Joan (fig. 1). ⁶

Fig. 1 - Eusebi Freixa va regentar una botiga de quincalleria al Porxos de Baix de Lleida.

Eusebi Freixa va néixer a Reus a les set del matí del 28 de febrer de 1824 i va ser batejat l'endemà a les fonts baptismals de

l'església de Sant Pere de Reus amb els noms d'Eusebi, Francesc i Manuel. ⁷ El seu pare s'hi havia refugiat, segons el diari *Escenas contemporáneas* fugint de les persecucions polítiques que es produïren a Lleida i a tot l'estat espanyol a partir de la caiguda del Trienni Liberal i del restabliment de l'Absolutisme. ⁸ El clima que es vivia llavors a Lleida era irrespirable per a un liberal com el pare de l'Eusebi Freixa. El mateix general Llauder, que l'any 1824 n'era governador militar, explicava en les seves memòries l'extrema tensió que es viva a la ciutat:

Allí encontré los odios inveterados, pertinaces llevados hasta el último punto de exaltación, porque la guerra había sido cruel. Los liberales en corto número, vivían en la mayor zozobra, los insultos eran continuos, la persecución no daba tregua ni descanso (LLADONOSA 1993: 126).

Així que no és gens estrany que, a partir ja de l'1 de novembre de 1823, un cop rendida la plaça de Lleida, molts liberals com Gervasi Freixa sortissin o ja haguessin sortit de la ciutat per evitar patir les més que possibles represàlies per part d'unes autoritats que, un cop al poder, una de les primeres coses que van fer va ser fer la llista dels liberals sospitosos i demanar el restabliment de la Inquisició (LLADONOSA 1993: 126).

Quan va néixer Eusebi Freixa era el tercer fill. Tenia un germà anomenat Bonaventura Josep, ⁹ nascut l'11 d'agost de 1821, i una germana anomenada Raimunda, ¹⁰ nascuda el 6 d'agost de 1822.

L'Eusebi Freixa va passar els seus primers anys a Reus, una de les ciutats més liberals de Catalunya i de tot l'estat espanyol. Allí va romandre uns anys, però no més enllà del 16 de maig de 1826, quan la família ja tornava a ser a Lleida, ja que en aquesta data el matrimoni va batejar un altre fill amb el nom de Gervasi Bruno, ¹¹ i el 3 d'octubre de 1827 encara van tenir un cinquè fill a qui van batejar amb el nom de Ramon Josep. ¹²

¹ En línia: <https://familysearch.org>: «Espania, bautismos: 1502-1940» [Consulta: 7 de juliol de 2016].

² Arxiu Diocesà de Lleida (ADLL), Llibre 17 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan, fol. 427v (any 1800).

³ ADLL, Llibre 10 de matrimonis de la Parròquia de Sant Joan, fol. 65 (any 1820).

⁴ Aquesta quantitat consta a l'Arxiu Històric de Lleida (AHL), vol. 690, notari Marià Hostalrich Soler (anys 1834-1835), fols. 271v-272v.

⁵ Arxiu Municipal de Lleida (AML), *Referència control del Repartiment de llegums entre els veïns de la ciutat que tenen tropes allotjades*, caixa 1591 (any 1823). En aquesta relació consta el nom del Gervasi Freixa amb casa als Porxos de Baix.

⁶ AHL, vol. 1103, notari Josep Soldevila Barnola, fol. 74r-v.

⁷ Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), Llibre 21 de baptismes de la Parròquia de Sant Pere de Reus, fol. 268r.

⁸ *Escenas contemporáneas*, Madrid, 20 de gener de 1862, p. 118-119.

⁹ ADLL, Llibre 20 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 244 (any 1821).

¹⁰ ADLL, Llibre 20 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 294 (any 1822).

¹¹ Arxiu Capitular de Lleida (ACL), Llibre 1826 [sic] de baptismes de la Santa Església Catedral de Lleida, fol. 247 (any 1826).

¹² ADLL, Llibre 21 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 187 (any 1827).

Contrarietats i desenganys

El matrimoni Freixa-Rabassó va tenir encara tres fills més, una nena i dos nens. Eren la Maria Josepa,¹³ nascuda l'1 de setembre de 1830; el Ramon,¹⁴ nascut el 24 de febrer de 1832; i l'Antoni Cristí,¹⁵ nascut l'11 d'octubre de 1834. Pel que consta al testament del Gervasi Freixa, sabem que de tots aquests vuit fills només la Raimunda i l'Eusebi el van sobreviure.¹⁶

El 1835 va ser un any molt dissortat per a la família Freixa-Rabassó. El 23 de juliol moria el fill petit, Antoni, a l'edat d'onze mesos.¹⁷ El 15 d'octubre de 1835, quan l'Eusebi Freixa només tenia onze anys, moria el pare, Gervasi Freixa,¹⁸ a l'edat de 40 anys. Al testament deixava la seva esposa com a usufructuària de tots els béns amb l'obligació de mantenir els dos únics fills que restaven: la Raimunda i l'Eusebi.¹⁹ Com que els fills eren menors d'edat, Gervasi Freixa deixava tres tutors i curadors testamentaris: els comerciants de Lleida Jaume Morera i Andreu Oms i el seu germà Bruno Freixa, que tenia un comerç a Barbastre. La mare en restava totalment exclosa. El tutor (ESCRICHE 1838: 671) era una mena de defensor i protector de l'infant orfe. Era la persona destinada a l'educació, criança, defensa i, accessòriament, a l'administració i govern dels béns d'un menor de 14 anys si era noi i de 12 si era noia. Entre aquesta edat i els 25 anys (majoria d'edat) es nomenava un curador (ESCRICHE 1838: 155) per tenir cura dels seus béns i negocis. Eusebi Freixa, com a fill més gran mascle, era nomenat hereu universal i, a la filla Raimunda, se li assignava un dot que havien de convenir els tutors i curadors i abonar-l'hi quan fos major d'edat. Aquest dot finalment va ser de sis mil vuitanta rals,²⁰ però no es van poder satisfer, ja que la Raimunda també va morir

prematurament l'11 de juliol de 1839 a l'edat de 16 anys,²¹ i va deixar el dot en herència a la seva mare.²²

A la mort del seu pare, l'oncle Bruno, que era un dels tres tutors i curadors, es va emportar l'Eusebi a Barbastre,²³ on regentava una botiga. Tot i que Eusebi Freixa havia promès al seu pare seguir una carrera, només va poder aprendre els rudiments de la instrucció primària, ja que el seu oncle el va encarar únicament al comerç familiar. Quan tenia 15 anys Eusebi Freixa va ingressar a la Milícia Nacional de Barbastre, a la qual va pertànyer fins a l'any 1843,²⁴ any de la mort de l'esposa de Bruno Freixa, Joana Castanera.²⁵ No sabem del cert quan Eusebi Freixa va tornar a Lleida, però podem suposar que va ser l'any 1847, quan moria l'oncle Bruno,²⁶ ja que tenim documentat que des d'aquesta ciutat Eusebi Freixa va signar una cessió de poders a un causídic de Barbastre perquè el representés en tot allò que el podia relacionar amb l'embolicada herència de Bruno Freixa, que s'havia casat una altra vegada i havia mort sense testar.²⁷

La sinistra ombra de Celedonio Marugan

El 2 d'abril de 1840 Josepa Rabassó, mare de l'Eusebi Freixa, es casava a l'església de Sant Joan de Lleida amb Celedonio Marugan,²⁸ natural de Girandote, província de Toledo, quincallaire,²⁹ comerciant i prestador professional, un home molt peculiar, barrejat sempre en litigis i embolics legals i no tan legals. La *professió* de prestador va dur el Celedonio a exercir una activa dedicació al lucratiu negoci de les substitucions o redempcions de quintos,³⁰ i a ser representant de la companyia *La Protectora*,³¹ una societat de «seguros mutuos contra la

¹³ ADLL, Llibre 22 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 17 (any 1830).

¹⁴ ADLL, Llibre 22 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 94v (any 1832).

¹⁵ ADLL, Llibre 22 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 197 (any 1834).

¹⁶ AHL, vol. 690, notari Marià Hostalrich Soler, fols. 271r-272v.

¹⁷ ADLL, Llibre 2 d'òbits pàrvuls de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 45 (any 1835).

¹⁸ ADLL, Llibre 8 d'òbits de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 226 (any 1835).

¹⁹ AHL, vol. 690, notari Marià Hostalrich Soler, fols. 271r-272v.

²⁰ AHL, vol. 1102, notari Josep Soldevila Barnola, fols. 21r-22v.

²¹ ADLL, Llibre 9 d'òbits de Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 37v (any 1839).

²² AHL, vol. 1102, notari Josep Soldevila Barnola, fols. 21r-22v.

²³ *Escenas contemporáneas*, Madrid, 20 de gener de 1862, p. 118-119.

²⁴ *Diario Republicano Progresista*, 2 de juny de 1894.

²⁵ *Boletín Oficial de la Provincia (BOP) de Lérida*, 11 de maig de 1864, p. 1.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ AHL, vol. 232, notari Geroni Archs, fols. 190v-191v.

²⁸ ADLL, Llibre 11 de matrimonis de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 14 (any 1840).

²⁹ AHL, vol. 240, notari Marià Arnaldo, fols. 88v-89r.

³⁰ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 40, 3 d'abril de 1861 i AHL, notari Marià Arnaldo, vol. 240, fols. 88v-89r, 15 d'abril de 1844.

³¹ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 38, 30 de març de 1853.

inutilidad completa y mortandad de los ganados de caza y de tiro». De fet, i tal com consta en els dos darrers testaments de la Josepa Rabassó, Celedonio Marugan poc després de casar-se va deixar a la seva dona cinc mil rals per un plet que aquesta tenia amb un comerciant de Saragossa.³²

Tot i que al testament del seu primer espòs constava que la Josepa Rabassó mantindria l'usdefruit sobre els béns «tant naturalment viurà i mantindrà mon nom», aquell segon matrimoni no li va fer perdre aquell dret.³³ En una concòrdia entre el matrimoni Marugan-Rabassó i els curadors de l'Eusebi Freixa, signada el mateix 2 d'abril de 1840, dia de les segones noces, així es feia constar: «Atendiendo a que aun cuando la misma Josefa haya casado segunda vez por la Constitución de Cataluña debe continuar en la posesión y goza de los bienes de su primer marido».³⁴ La Josepa Freixa tenia un crèdit per valor de 13.000 rals de bilió que ella podia cobrir amb el seu dot de 3.732 rals, més el dot de 6.080 rals que la seva filla Raimunda li havia deixat en herència i finalment 3.188 rals per altres motius. Els curadors cedien 13.000 rals a la Josepa Rabassó a porció de gèneres i efectes de l'inventari que es va fer el 31 d'octubre de 1835, pocs dies després de la mort del pare de l'Eusebi Freixa. També cedien al matrimoni Celedonio Marugan i Josepa Rabassó, perpètuament i en ple domini i propietat, tots els béns que es descrivien en l'inventari per valor de 34.722 rals de billó detrets ja els 13.000 rals ja esmentats. El matrimoni acceptava la cessió i en un termini de cinc anys es comprometia a lliurar a l'Eusebi o als seus curadors el total dels 34.722 rals de bilió. El matrimoni tenia com a fiador una persona de la solvència de l'advocat Antoni Benet de Queraltó, un dels majors propietaris de Lleida. Aquesta concòrdia va derivar en una constant de plets i litigis entre els curadors i el matrimoni i posteriorment entre els curadors i l'Eusebi contra Celedonio Marugan fins que, tal com es veurà més endavant, es liquidà definitivament.

Pocs anys després del seu segon matrimoni, la mare de l'Eusebi Freixa moria el 14 de gener de 1844 a l'edat de 43 anys, quan l'Eusebi Freixa en tenia només 19.³⁵ Abans de morir, la

Josepa Rabassó va redactar fins a quatre testaments. El tercer testament, signat l'1 d'abril de 1843, era molt sorprenent.³⁶ Greument malalta, la Josepa deixava escrit que la seva herència s'havia de repartir en quatre parts iguals, de les quals una era per al seu marit (el Celedonio Marugan), una altra per al seu fill (l'Eusebi) i les dues restants per a la seva cunyada, Teresa Freixa, germana del seu primer marit (Gervasi Freixa), però posava la condició que, per rebre aquestes dues parts de l'herència, la Teresa s'havia de casar amb el Celedonio Marugan, com finalment va esdevenir. Marugan quedava com el gran beneficiari del testament.

El 28 d'agost del mateix any, en una plica closa, la Josepa Rabassó redactava encara un quart testament on revocava tots els testaments anteriors i deixava ben clares les seves darreres voluntats, segons les quals a la seva cunyada, la Teresa Freixa, li deixava 25 lliures barcelonines per quan «prengué estat» (quan es casés o professés una orde religiosa).³⁷ Instituí hereus universals a parts iguals el seu fill Eusebi Freixa i el seu marit Celedonio Marugan. Feia constar explícitament que, en cas que Celedonio Marugan es casés amb la seva cunyada, Teresa Freixa, revocava el seu heretatge i tots aquells béns que li havia assignat passaven a sufragis per a la seva ànima. El darrer testament de la Josepa Rabassó va romandre tancat dins de la seva plica i les darreres voluntats no es van complir, ja que el Celedonio Marugan i la Teresa Freixa es van casar (en desconexem la data) i van tenir almenys quatre fills (el Manel, l'Encarnació, el Celedoni i la Teresa),³⁸ el primer dels quals va néixer el 30 d'octubre de 1845, poc més d'un any i mig després de la mort de la Josepa Rabassó.³⁹ I no solament això: el Celedonio Marugan va continuar actuant com a hereu de la seva primera esposa signant convenis i altres documents amb els curadors d'Eusebi Freixa.⁴⁰

Matrimoni, vida de botiguer i una bona herència

Un mes i mig després de la mort de la seva mare, l'Eusebi Freixa es va casar amb Dolors Ferreri Nadal.⁴¹ Era el 29 de febrer de 1844, l'Eusebi Freixa ja havia complert els 20 anys.

³² AHL, Testaments tancats, notari Joan Martorell, referència 12/31/827.

³³ AHL, vol. 690, notari Marià Hostalrich, fols. 271v i 272r-v.

³⁴ AHL, vol. 1102, notari Josep Soldevila Barnola, fols. 21r-22v.

³⁵ ADLL, Llibre 9 d'òbits de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 81 (any 1844).

³⁶ AHL, vol. 784, notari Joan Martorell, fols. 101r-102v.

³⁷ AHL, Testaments tancats, notari Joan Martorell, referència 12/31/1827.

³⁸ Els noms d'aquests quatre fills del matrimoni del Celedonio Marugan i de la Teresa Freixa Rabassó consten a la partida de defunció de la Teresa Freixa Pujol, que va morir el 2 de novembre de 1853, a l'edat de 39 anys (ADLL, Llibre 10 d'òbits de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 28v [any 1853]).

³⁹ ADLL, Llibre 23 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 376v (any 1845).

⁴⁰ L'1 de març de 1844 Celedonio Marugan i els curadors d'Eusebi Freixa signen un conveni segons el qual Celedonio Marugan es comprometia a pagar als curadors de l'Eusebi Freixa la quantitat de 9.476 rals en monedes d'or i de plata i a més tots els deutes i llegats de la seva primera esposa. Aquest conveni consta a AHL, vol. 1105, notari Josep Soldevila Barnola, fol. 35r-v.

⁴¹ ADLL, Llibre 11 de matrimonis de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 59r (any 1844).

La Dolors Ferreri estava a punt de complir-ne 21, ja que havia nascut el 15 de maig de 1823.⁴² La Dolors Ferreri havia rebut com a dot tres-centes lliures barcelonines, robes i altres efectes.⁴³ Amb aquest casament Eusebi Freixa aconseguia poder administrar la seva hisenda i la de la seva dona, però en ser menor d'edat continuava necessitant la intervenció dels curadors (ESCRICHE 1838: 403-404), així es va fer constar en el conveni de l'1 de març de 1844 entre aquests i Celedonio Marugan, pel qual aquest estava obligat a pagar-li 9.476 rals pel romanent d'augment i millores i per la part que li pertocava del dot de la seva mare.⁴⁴ Com que els litigis i plets amb Celedonio Marugan eren interminables, el 31 de maig de 1844 Eusebi Freixa donava poders al causídic Antoni Sancho perquè el representés, per rebre, cobrar i per qualsevol motiu i causa que no passés la suma de mil ducats de billó.⁴⁵

Segons la biografia que la *Revista Contemporánea* li dedicà el 1862, Eusebi Freixa va haver de cedir a les recomanacions dels seus curadors i va establir una botiga a Lleida, segurament la mateixa quincalleria familiar.⁴⁶ Sobre aquest mateix fet Antoni Elías (ELÍAS 1889: 126) en el seu diccionari ens diu que «y a la edad de veinte años abrió en Lérida un establecimiento de lozas, cristal y bisutería». Segons el mateix Antoni Elías, va tenir al seu càrrec aquest negoci fins a l'any 1848, quan el deixà «por el poco resultado que le proporcionó el negocio y por sus inclinaciones a los estudios literarios». Eusebi Freixa, però, no es va quedar en una situació econòmica precària, ja que, per fi, va poder cobrar el que el Celedonio Marugan li devia i el 5 de setembre de 1845 signa una època on reconeixia haver rebut els 9.476 rals del conveni de l'1 de març de 1844,⁴⁷ i finalment el 3 d'abril de 1846 en signava una altra on reconeixia haver rebut els 34.722 rals, que eren el valor de la casa, gèneres i altres béns de la botiga de quincalleria, segons l'inventari que se'n va fer el 31 d'octubre de 1835, poc després de la mort del pare, i que constava ja a la concòrdia del 2 d'abril de 1840, esmentada més amunt.⁴⁸ La suma d'aquelles dues quantitats ascendia a 44.198 rals, en aquells temps, una autèntica fortuna; pensi's que, segons Pascual Madoz (MADOZ 1849 [1985]: 64), el jornal a Lleida era de 7 rals diaris i als pobles de la seva partida judicial era de 5 rals. I

com que l'ombra del Celedonio Marugan era molt allargada, el 10 d'agost de 1848 Eusebi Freixa redactava un testament on exclouïa explícitament de l'herència el Celedonio Marugan, la seva segona esposa i tia d'Eusebi, Teresa Freixa, i els seus fills «por el mal comportamiento que siempre ha tenido con mi Madre y conmigo el mencionado Marugan».⁴⁹

Dissortada paternitat

El 8 d'abril de 1845 Eusebi Freixa va tenir el seu primer fill, de nom Santiago, que el va omplir d'alegria i a qui, quan tenia 22 mesos, va dedicar un poema titulat «A mi hijo Santiago»,⁵⁰ de 22 mesos, en un moment de melancolia», en el qual Freixa contrastava la innocència infantil amb la duresa de la societat infame i expressava la seva preocupació pel futur del seu fill i el seu compromís com a pare en la seva educació. Portat, sens dubte, per l'exaltació poètica en un moment d'aquest poema Eusebi Freixa escrivia (FREIXA 1867a: 195-198):

*Acaso fuera mejor
murieras en esa edad,
y en el cielo,
junto al trono del Señor,
elevar tus cantares en redor
de los ángeles mil que están con él.
En este suelo
es tan duro el vivir, y tan cruel...*

Malauradament aquest primer fill va morir als 3 anys.⁵¹ Eusebi Freixa li va dedicar un segon poema titulat «Ante el féretro de mi hijo Santiago» on el poeta expressava tant el seu profund dolor com la desesperança: (FREIXA 1876:199-202)

*No pude, no, llorar, que amarga pena
mi corazon prensaba y oprimía,
y el dulce lenitivo de las lágrimas
el cielo a mi dolor no concedía.*

I en un altre moment del poema, ple d'amargor i remordiment, Freixa es retreia d'haver escrit que, ja que el món era tan miserable, potser era millor que el seu fill ascendís al tro celestial.

⁴² ADLL, Llibre 20 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 325 (any 1823).

⁴³ AHL, vol. 1105, notari Josep Soldevila Barnola, fol. 30r-v.

⁴⁴ AHL, vol. 1105, notari Josep Soldevila Barnola, fol. 35r-v.

⁴⁵ AHL, vol. 1105, notari Josep Soldevila Barnola, fol. 95v.

⁴⁶ *Escenas contemporáneas*, 20 de gener de 1862.

⁴⁷ AHL, vol. 241, notari Marià Arnaldo, fol. 77r-v.

⁴⁸ AHL, vol. 241, notari Marià Arnaldo, fol. 354r-v.

⁴⁹ AHL, Testaments tancats, notari Geroni Archs, referència 13/32/852.

⁵⁰ ADLL, Llibre 23 de baptismes de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 352v (any 1845).

⁵¹ ADLL, Llibre 30 d'albats de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 30r (any 1848).

*¡Quién sabe por qué fue!
Menguado un día
pedí al Señor en mis humildes preces
te llamara a su trono de topacios
si había del dolor libar las heces.*

Només tenia vint-i-cinc anys i ja havia vist morir els pares, set germans i tres fills

A Lleida encara va tenir dos fills més que també se li van morir prematurament: l'Eusebia,⁵² el 7 de novembre de 1847, als set dies de néixer, i la Dolors, el 29 de febrer de 1849, amb només

cinc mesos i mig.⁵³ Eusebi Freixa només tenia vint-i-cinc anys i ja havia vist morir els pares, set germans i tres fills.

Administració i secretariat

Després de tancar la botiga va ingressar com a escrivent en una agència de negocis i després s'establí pel seu compte i va acabar portant els treballs administratius de trenta-cinc ajuntaments de la província de Lleida (ELÍAS 1889: 627).

Durant el Bienni Progressista va ser membre de la Milícia Nacional de Lleida, i en data de l'1 d'octubre de 1855 se li va concedir el trasllat de la Companyia d'Artilleria al Batalló d'Infanteria.⁵⁴ També durant aquest període sabem que va treballar com a oficial de la secretaria de l'ajuntament, encarregat del despatx dels negocis de l'alcaldia de Lleida de Ramon Castejón, com Freixa, home de tendència progressista, demòcrata i republicana.⁵⁵ El 19 de febrer del mateix any Eusebi Freixa dimitia del càrrec (PONS 2001: 335) pel seu desacord amb un impost, anomenat de prestació personal, que l'ajuntament lleidatà volia obligar a pagar a tots aquells veïns que, tot i estar dins de l'edat reglamentària i no tenir cap motiu d'exempció, no prestaven servei a la Milícia Nacional.⁵⁶ Aquesta decisió provocà greus conflictes amb els carlins i amb els moderats lleidatans que la consideraven una represàlia política. Un cop hagué dimitit de la secretaria per majoria de vots de l'ajuntament, a Freixa se li va concedir la secretaria del Jutge de Pau (fig. 2).⁵⁷

Fig. 2 - Eusebi Freixa va treballar com a secretari de l'Ajuntament de Lleida.

Freixa va treballar a l'ajuntament d'Alfaro, a la Rioja, (ELÍAS 1889: 627), tot i que en desconeixem les dates. Entre el 30 de juliol de 1862 i el 2 d'abril de 1864, Eusebi Freixa va exercir el càrrec de secretari de l'ajuntament lleidatà i en aquesta darrera data va presentar la dimissió i va demanar a l'ajuntament de Lleida un certificat: «Espresiva de mi comportamiento y del concepto que le haya merecido como Secretario, para poder hacer del uno y otro documento el uso que me convenga aquí o donde me lleve la fortuna».⁵⁸

Madrid: triomf i reconeixement

La fortuna el va dur a Madrid, on es va establir el 1865 i on va prosperar amb força rapidesa. El 1868 ja era oficial primer de la secretaria d'aquell ajuntament (ELÍAS 1889: 627) amb el càrrec de cap primer de negociat classe primera. A la capital de l'estat era assidu del Cafè Imperial, situat prop de la Porta del Sol, on, segons César Estomes (ESTOMES 2011), es reunia amb altres il·lustres demòcrates com l'escriptor català Ceferí Tresserras, que fou després un dels màxims propagadors del socialisme utòpic.

El juny de 1873, en plena I República, va renunciar a la secretaria de Madrid en ser elegit governador civil d'Alacant, càrrec que pràcticament no va ocupar, ja que el 8 de juliol el govern republicà va deixar sense efecte aquest nomenament.⁵⁹ Segons el diari republicà progressista *El País*, Freixa va renunciar al càrrec «por no doblegarse ni transigir a ciertas

⁵² ADLL, Llibre 30 d'álbats de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 14v (any 1846).

⁵³ ADLL, Llibre 3 d'álbats de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, fol. 44r (any 1849).

⁵⁴ AML, *Llibre d'actes de la Paeria*, acta de l'1 d'octubre de 1855.

⁵⁵ AML, *Llibre d'actes de la Paeria*, 30 de gener de 1856.

⁵⁶ AML, *Llibre d'actes de la Paeria*, 18 de febrer de 1856.

⁵⁷ AML, *Llibre d'actes de la Paeria*, 30 de gener de 1856.

⁵⁸ AML, caixa 1524, 2 d'abril de 1864.

⁵⁹ *Gaceta de Madrid*, 10 de juliol de 1873, núm. 191, p. 1.

exigències» i es va retirar a escriure sobre temes legislatius, d'administració i municipals, on va obtenir un enorme prestigi i reconeixement.⁶⁰ El 1874 ostentava el càrrec de cap honorari de l'Administració Civil.

A Madrid Eusebi Freixa no solament va prosperar com a alt funcionari, també fundà una nova família. Allí es casà amb Leandra Azpiri Álvarez, natural de Carrión de los Condes, Palència, quinze anys més jove, i amb qui va tenir una filla, Purificación.⁶¹ Desconeixem la data i el lloc on va morir la seva primera dona, la Dolors Ferreri. Eusebi Freixa ho va fer a Madrid a causa d'un càncer intestinal.⁶² Era el 29 de maig de 1894 i tenia 70 anys.⁶³ Segons la premsa de l'època «con todas las energías y todos los entusiasmos de los treinta».⁶⁴

L'ESCRIPTOR

Eusebi Freixa, almenys mentre va viure a Lleida, el podríem col·locar entre els autors lleidatans liberals d'esquerres que, tot i la poca valoració que la crítica literària els ha atorgat, tal com diu Quintí Casals (CASALS 2013), tingueren un paper hegemònic en la construcció nacional i cultural de Lleida i del Ponent català del segle XIX i la primera dècada del XX.⁶⁵ Autors d'ideologia progressista, demòcrata i/o després republicana que escriviren tota la seva obra en castellà, com Jaume Nadal, Miquel Ferrer Garcés, Marià Alió, Pere Pérez, Felip Montull i, sobretot, Antoni Mestres Cendrós, d'aquest darrer Eusebi Freixa en recollí diverses cites en la seva obra *Lo mejor de lo mejor*. El 1865 Eusebi Freixa es va instal·lar a Madrid per integrar-se plenament en el projecte polític liberal espanyol i en la seva cultura, allunyant-se definitivament del que Josep Borrell i Paquita Sanvicén (BORRELL I SANVICÉN 1998: 11 a 14) anomenen la institucionalització de la cultura renaixent lleidatana, que tindrà en Lluís Roca i Florejachs i en Josep Pleyán de Porta els primers escriptors lleidatans que van utilitzar el català com a vehicle literari.

Precocitat literària

Ja hem vist les penes i treballs que va passar l'Eusebi Freixa en els seus primers anys. Sortosament, però, va trobar el gran consol

de la lectura. Així ho afirmava l'escriptor en el pròleg de la seva comèdia *El Ángel de una familia* (FREIXA 1876: 3).

Huérfano a los diez años de haber nacido y privado de las caricias de los autores de mi existencia en aquella edad de los placeres purísimos para la inmensa generalidad de los niños, yo no gozaba ninguno, y me aficioné a la bella literatura.

De petit devorava tot tipus de llibres, sobretot les primeres novel·les de Víctor Hugo *Han d'Islàndia* i *Bug-Jargal* l'entusiasmaven (FREIXA 1884: VI-X), o la ja més reconeguda *Nostra Senyora de París*, publicada l'any 1831 i que ell llegia amb avidesa al poc temps de ser traduïda, segurament a través de la versió d'Eugenio de Ochoa (MARÍN 2007) de l'any 1836. Però no podia llegir lliurement. El seu oncle Bruno volia que es dedicés exclusivament al negoci, i tot el que no fossin llibres comercials eren distraccions que el desviaven del veritable objectiu i cada vegada que una obra literària queia a les seves mans l'oncle «semejante al cura de don Quijote la condenaba al fuego».⁶⁶ Però l'Eusebi trobava la forma de burlar l'exagerat zel censor i demanava el llibre a algun amic a qui després el tornava o li pagava.

Totes aquestes dificultats no van fer res més que estimular encara més les seves inclinacions literàries, no solament a la lectura, també a l'escriptura, la qual li va servir de consol de les seves dissorts i primers desenganys, proporcionant-li una gran satisfacció en veure-les publicades en diferents diaris de Madrid, Barcelona, Lleida i altres ciutats. Malgrat que es publicuessin uns anys més tard, alguns poemes els va escriure amb només dotze o tretze anys.⁶⁷ La primera poesia que tenim datada d'Eusebi Freixa es titula *Paseos por un jardín*, de l'any 1837, quan només tenia tretze anys. D'altres poemes seus d'adolescència i joventut foren *A ella*, de l'any 1839, *Mi amor* i *A una huérfana*, del 1842. De l'any 1843 són *Alfonso y Celina*, *A un espectro* i *Lamentos de un huérfano*. I de l'any 1844 *A un mendigo*. Eren poemes que tractaven els tòpics romàntics de l'amor, la passió, la dissort, la tristesa, la nostàlgia, la mort, la melangia, la perpètua insatisfacció, la desesperança... la majoria amb versos

⁶⁰ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2533, p.4.

⁶¹ Archivo de la Villa de Madrid, padró de 1890.

⁶² Registre Civil de Madrid, Partida de defunció d'Eusebi Freixa, Secció 3a del vol. 57- Audiència, fols. 295v-296.

⁶³ *El Liberal*, 30 de maig de 1894, núm. 5352, p. 3.

⁶⁴ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2533, p. 4.

⁶⁵ Quintí Casals en aquesta obra fa un encertadíssim i molt ben documentat estudi del paper de la tradició progressista i republicana en la modernització de Lleida i de la seva Renaixença cultural.

⁶⁶ *Escenas contemporáneas*, Madrid, 20 de gener de 1862, núm. 6, p. 118-119.

⁶⁷ *Ibidem*.

perfectament rimats i amb l'estil emotiu, sentimental, passional, artificios i exaltat propi d'aquell corrent que feia furor a tot l'estat espanyol de la mà de poetes com Espronceda, Juan Arolas o el Duque de Rivas. Eusebi Freixa recopilà la majoria d'aquestes poesies dins de les edicions de la seva obra *Adúltera y parricida o sea Teresa Guix (a) la Maseta* (FREIXA 1867a: 180-250) dels anys 1857 i 1867.

Escriptor romàntic

Si bé Eusebi Freixa és un autor molt prolífic, que va arribar a viure de les vendes dels seus llibres, la seva obra literària no és gaire extensa.⁶⁸ A la llista exposada en l'apartat anterior i dins també de l'escola romàntica hem d'afegir poemes que va produir més endavant com «Luces y sombras», de l'any 1857, «Mi estrella», del 1847, o poemes que no tenim datats com «Soneto», «Cualquier cosa», «A la Inmaculada», «A María, madre del Redentor», «Un padre en capilla a su hijo» i, finalment, el poema patriòtic «Lucha y victoria» (FREIXA 1867a: 180 a 230), en lloança als exèrcits espanyols a la batalla de Tetuan, que tant inflamaren els fervors patriòtics dels intel·lectuals lleidatans de l'època (CASALS 2013: 159-167), sense excepció, i que Freixa publicà el 1860 al diari lleidatà *El Alba Leridana*, del qual era col·laborador.⁶⁹

*La patria de los Cides y Pelayos
de su letargo despertara al fin,
y voz de guerra por doquier cundiendo
estremeciera al africano vil.*

L'any 1850 al diari madrileny *El sobrino* publicà la seva novel·la *Azares de la vida*.⁷⁰ Pel que fa al gènere teatral, sabem que Freixa és autor d'almenys tres comèdies en vers: *El Ángel de una familia* (FREIXA 1876), *Celos y quid pro quos* (FREIXA 1889) i una obreta de 31 pàgines molt curiosa i que avui sabem que es conserva a la Biblioteca Nacional de Catalunya. Es tracta d'*Un neo y un liberal: juguete escénico en un acto y en verso* (FREIXA 1871), que va ser estrenada a Madrid l'11 de març de 1871. A l'exemplar que es conserva a Barcelona hi ha una dedicatòria del mateix autor amb la seva signatura que resa «A un amigo y correligionario: El ciudadano Isidro Domènech». També hi ha una nota que diu «la escena pasa en Balaguer, cabeza de partido judicial en la provincia de Lérida».

Freixa fou també un reconegut autor de llibres de màximes i sentències. Dins d'aquest gènere podem assenyalar una compilació de cites de més de sis-cents autors: *Lo mejor de lo mejor* (FREIXA 1860), publicada a Lleida l'any 1860. També l'obra *El Crisol de centenares de libros* (FREIXA 1879), publicada a Madrid l'any 1879, i finalment un seguit de sentències del seu admirat escriptor francès, *Perlas literarias de Victor Hugo* (FREIXA 1884).

També hem de destacar dos llibres molt curiosos on, si bé Eusebi Freixa no consta com a autor, sí que ell és al darrere de la seva edició. Es tracta de *Lecciones en verso de la historia de España* (CASTILLO 1860) i el tractat moral i d'urbanitat escrit en vers *El mentor de la niñez* (CASTILLO 1881), del mestre de primària Pío del Castillo. El primer va ser editat a la impremta de Josep Sol i era propietat del mateix Eusebi Freixa. Segons consta al diari lleidatà *El Alba Leridana*, el segon llibre de Pío del Castillo també fou editat a Lleida aquell mateix 1860, però no sabem en quina impremta.⁷¹

La Maseta: una heroïna lleidatana

Acusada de la mort del seu marit, Teresa Guix, la Maseta, fou executada al garrot vil el 26 d'agost de 1839 a la Mitja Lluna de Cappont de Lleida. El seu cas commocionà els lleidatans i se'n feren un seguit d'obres pietoses que, amb clares finalitats exemplaritzants i de lliçó moral, amagaven l'adulteri tot centrant-se gairebé exclusivament en la seva espectacular conversió de parricida a dona penedida i virtuosa i en la resignada acceptació de la seva tràgica fi (fig. 3).⁷²

Fig. 3 - Teresa Guix, la Maseta, fou executada a la Mitja Lluna de Cappont de Lleida.

⁶⁸ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2.533, p. 4.

⁶⁹ *El Alba Leridana*, 12 de febrer de 1860, núm. 45, p. 2.

⁷⁰ *Escenas Contemporáneas*, 20 de gener de 1862, núm 6, p. 118.

⁷¹ *El Alba Leridana*, 26 d'agost de 1860, núm. 129, p. 1.

⁷² La versió tradicional de la Maseta la difongueren quatre obres, totes d'autors anònims. El romanç *Delito y muerte de Teresa Guix (a) la Maseta...*, publicat a Lleida probablement el 1839 per la impremta Bonaventura Corominas. I dues obres pietoses, la primera publicada a Barcelona, l'any 1840, a la impremta de J. Roger, i titulada *La ajusticiada de Lérida o sea capilla y ejecución de Teresa Guix*, i finalment *Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) la Maseta...*, publicada a la impremta Buenaventura Corominas de Lleida l'any 1840.

Com a bon romàntic Eusebi Freixa es va sentir fascinat per la figura de la Maseta. La seva joventut i extraordinària bellesa, la sorprenent serenitat amb la qual es va encaminar cap al patíbul, li van deixar una petja inesborrable, i als quinze anys ja li va passar pel cap escriure'n un petit fulletó (FREIXA 1886: VII-VIII). Seguint la moda dels poemes narratius, que tant èxit havien donat a autors com José de Espronceda, l'any 1847 Freixa va publicar una obra titulada *Teresa Guix o sea consecuencias de un adulterio* (FREIXA 1847), obra que va refondre i ampliar en una altra versió que va titular *Adúltera y parricida o sea Teresa Guix (a) la Maseta: leyenda histórico-contemporánea* (FREIXA 1857), publicada deu anys després també a la impremta Sol de Lleida. Tot i que mai no hi va voler constar com a autor, en aquesta darrera obra hi col·laborà Lluís Roca i Florejachs, patriarca de la Renaixença lleidatana. L'obra va tenir molt èxit i Freixa en va fer dues edicions més publicades a Madrid, una el 1867 (FREIXA 1867) i l'altra el 1886 (FREIXA 1886), i que van convertir la Maseta en un personatge molt popular arreu de Catalunya i de l'estat espanyol i a Freixa en un escriptor de prestigi. A diferència de les obres pietoses, l'autor oferia una versió alternativa a aquells edificants i moralitzadors fulletons de caràcter religiós que feren de la Maseta una mena de nova Magdalena lleidatana. Freixa no solament no amagava l'adulteri sinó que el convertia en l'element central del drama i no defugia els aspectes més escabrosos i foscos de la veracitat dels fets. Freixa, a més, qüestionava el matrimoni sense amor, els seductors sense escrúpols, la violència contra les dones i, sobretot, la pena de mort, de la qual ell, com el seu admirat Víctor Hugo, n'era un fervent contrari.

Eusebi Freixa va convertir la Maseta en el doble arquetip d'heroïna romàntica que moria per amor sense traïr el seu seductor, fals i covard, i de víctima d'una societat que a més de negar-li la seva llibertat l'executava sense compassió. Curiosament, tot i la gran difusió que va tenir l'obra que Eusebi Freixa dedicà a la Maseta, a Lleida es va perdre, no en sabem les causes, i a final del segle XX pràcticament no es coneixia. No la recullen els nostres autors que més han tractat el tema: el matrimoni Romà Sol i Carme Torres (SOL I TORRES 1993: 183-184) i l'escriptor Vidal Vidal (VIDAL 1998: 309-313), per la senzilla raó que en aquells moments a Lleida no en restava cap notícia ni exemplar.

EL PERIODISTA

Eusebi Freixa va ser un destacat periodista de la seva època i durant la seva dilatada trajectòria va escriure innumerable articles polítics, literaris i administratius a diaris de Lleida,

de Madrid i d'altres ciutats d'Espanya. Va ser col·laborador, entre altres, dels diaris *El Consultor de los Ayuntamientos*, *El Reformista*, *El Federalista*, *La Justicia Popular* i *El Justiciero*.⁷³ També de *Barcino Musical*, *Semanario Catalán*, *El Genio*, *Revista Barcelonesa*.⁷⁴ Per a *La Ilustración Republicana Federal* va escriure diferents calendaris amb passatges escollits de la Bíblia i efemèrides importants.⁷⁵

Segons Manuel Jiménez Catalán (GONZÁLEZ 1977: 493), Eusebi Freixa va dirigir els diaris lleidatans *El Pensamiento*, que es publicava el 1848, i el diari de tendència demòcrata i progressista *El Eco del Segre*, durant el 1852. Al diari lleidatà *El Alba Leridana* (CASALS 2013: 317-318), entre els anys 1859 i 1860, va redactar una secció administrativa on donava notícia dels afers administratius que afectaven la ciutat.

Manuale administratiue i legislatiue

Quan Freixa era al cim de la seva carrera la premsa de l'època el presentava com el «reputado publicista». ⁷⁶ En aquella època la paraula publicista o polígraf s'aplicava a tot aquell autor que escrivia sobre diferents matèries. Eusebi Freixa va ser un escriptor que tocà diversos gèneres, entre ells la novel·la, la poesia, el teatre en vers, les màximes i sentències, els llibres de difusió de les seves idees polítiques progressistes, demòcrates i republicanes, però, sobretot, en l'àmbit que destacà fou en la seva immensa producció de tractats i manuals sobre temes legals i administratius que el convertiren en una autèntica celebritat a tot l'Estat i una de les primeres autoritats en el gènere, fins al punt que, segons el diari republicà *El País*, «fue uno de los pocos españoles que logran sobrevivir con relativo desahogo del fruto de sus libros», i quan parla de *sus libros* es refereix, evidentment, als de temes legislatiu i administratiu, que són els que de veritat li donaren prestigi i èxit econòmic.⁷⁷ Algunes d'elles es reeditaren profusament com la *Guía de consumos y del impuesto sobre alcoholes* (FREIXA 1891a), la qual l'any 1891 arribà a la seva 21a edició, o la *Guía de consumos* que el 1888 (FREIXA 1888) arribà a la seva 17a edició. També podem destacar entre les seves obres títols com *Prontuario de la administración municipal* (FREIXA 1866), *Guía Manual de Secretarios de Ayuntamiento*

Durant la seva dilatada trajectòria va escriure innumerable articles polítics, literaris i administratius

⁷³ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2533, p. 4.

⁷⁴ *Escenas contemporáneas*, 20 de gener de 1862, núm. 6, p. 118-119.

⁷⁵ *La Ilustración Republicana Federal*, 20 de novembre de 1871, núm. 21, p. 336.

⁷⁶ *El Motín*, 4 de febrer de 1891, núm. 10, p. 3; *El Liberal*, 30 de maig de 1894, núm. 5352, p. 3.

⁷⁷ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2533, p. 4.

(FREIXA 1891b), les *Guías de Quintas* successivament reeditades i actualitzades per a la tramitació d'expedients per als reemplaçaments de l'exèrcit, i finalment *Legislación de minas*, publicada a la seva mateixa editorial en diferents edicions com 1887 i 1891, i *Ley de sufragio Universal para la elección de Diputados a Cortes*, publicada diferents anys i en diferents editorials i impremtes. És molt difícil fer un recompte del nombre de llibres d'aquest gènere que va publicar; alguns són reedicions o actualitzacions d'altres llibres, en altres Freixa consta com a coautor i altres només són esmentats dins de la publicitat de diaris i publicacions de l'època, amb títols semblants als que tenim llistats, però la quantitat podria arribar al centenar.

Eusebi Freixa va començar a publicar aquests llibres a Lleida. El primer del qual en tenim notícia és la *Guía de quintas*, publicada el 1856 a la Impremta Corominas. A la Impremta de Josep Sol el 1861 va publicar *Bases y reglas para hacer repartimientos de contribución territorial*, i el 1864, *Dos mil y cien tablas sencillísimas para toda clase de repartos*. Els distribuïa a través d'una agència anomenada La Intérprete de los Pueblos. A Madrid seguí i fins i tot amplià l'activitat i publicà en altres editorials i impremtes com Moliner i Cía., Enrique de la Riva, Manuel Minuesa, El Indicador de los Caminos de Hierro, Establecimiento Tipográfico de Espinosa Bautista. Cal dir que a la capital de l'Estat, l'any 1867 ja era secretari-administrador del prestigiós diari *El Consultor de los Ayuntamientos* (FREIXA 1867b). A partir de 1878 per tal d'editar i distribuir millor les seves obres va fundar el seu propi segell editorial Publicaciones de Eusebio Freixa y Rabasó i allí va publicar la majoria dels seus llibres. En morir Eusebi Freixa, l'any 1894, el seu soci, Luis Falcato, va continuar amb l'editorial i en va reeditar els títols més rendibles i amb la legislació actualitzada.

Eusebi Freixa era un autodidacta, no tenia cap formació acadèmica, ni cap títol universitari sobre lleis, ni sobre administració local, provincial o nacional; això no obstant, va arribar a ser una de les primeres figures de l'Estat en la divulgació de temes legals i administratius, editant manuals i tractats que donaven solucions eminentment pràctiques als intricats problemes de la legislació administrativa de l'Estat. Que un autodidacta com Eusebi Freixa arribés a ser un prestigiós autor en un estat amb tan poca tradició de lectura i d'adquisició de llibres com l'espanyol, no deixa de ser un mèrit extraordinari. Eusebi Freixa, per damunt de tot, va ser un treballador infatigable que va deixar un dels llegats més extensos de llibres publicats d'entre tots els nostres escriptors.

LIBERALISME, DEMOCRÀCIA, REPÚBLICA I MAÇONERIA

Eusebi Freixa era un actiu partidari del liberalisme progressista i republicà. A Lleida va ser membre de la Societat Econòmica d'Amics del País (GUÍA 1864: 732), institució que pretenia el desenvolupament integral de la ciutat, quan era el seu president el progressista Josep Pinós. Freixa, per tant, formava part de l'elit cultural liberal de la ciutat.

Participà de forma entusiasta en els moviments liberals de la seva època. Al diari *El País* del 2 de juny de 1894 es deia:

*Jamás vacilé para defender las ideas de libertad, democracia y república, ante la consideración de los peligros que la amenazarán, afrontando la persecución, el destierro y aun la muerte con el valor y la abnegación propia de los mártires y de los héroes.*⁷⁸

El 1848, dins dels fets de la Segona Guerra Carlina, participà en l'aixecament del Camp de Tarragona al costat del cap republicà Escoda. El 1857, a les ordres del líder republicà revolucionari el Noi de la Barraqueta, estigué present en l'atac a les tropes del govern moderat a Fraga.⁷⁹ Després d'aquest esdeveniment fou empresonat a Lleida i desterrat a Felanitx per ordre del general Zapatero. L'any 1865 Freixa va marxar a Madrid i va trencar amb el seu passat. Ja a l'any 1867 per a Eusebi Freixa (FREIXA 1867b: 3) Lleida era una «capital de provincia de último orden». A Madrid, Freixa va fundar una nova família al costat de la seva segona esposa Leandra Azpiri i la seva única filla Purificación, i va assolir l'èxit professional com a escriptor de manuals administratius i legislatius i es va allunyar definitivament de la seva ciutat i de Catalunya. No endebades al testament manifestava que la successió i herència volia que es regís per la legislació de Castella perquè «el fuero que me ha pertenecido en otro tiempo como nacido en Cataluña ahora espresamente lo renuncio, esto aparte de que no poseo bienes en aquella provincia».⁸⁰ Catalunya i Lleida quedaven definitivament enrere i Eusebi Freixa s'integrava plenament en el projecte liberal espanyol.

Eusebi Freixa
Era un actiu
partidari del
liberalisme
progressista i
republicà

⁷⁸ *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2.533, p. 4.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Archivo Histórico de Protocolos de Madrid, *Testamento otorgado por Eusebio Freixa*, Notari José García Lastra, 26 de gener de 1892.

A Madrid, Eusebi Freixa fou company de conspiracions del republicà Enrique Rodríguez Solís (RODRÍGUEZ 1932: 132) i formà part activa de la seva Milícia Madrilenya,⁸¹ i ja fins a la Revolució de 1868, segons el diari *El País*, no hi hagué cap aixecament liberal on ell no hi fos present, amb els consegüents desenganys i pèrdues econòmiques que se'n derivaren.⁸² El 1869 va publicar *Ideas republicanas, filosóficas y morales* (FREIXA 1869), amb una recopilació d'idees d'aquesta filiació. Home de forta personalitat i molt independent, l'any 1873 renuncià al càrrec de governador civil d'Alacant i, a partir d'aquí, sembla que Eusebi Freixa es va retirar de la vida política per seguir dedicant-se exclusivament a la seva família i a la seva vida d'escriptor. Els motius foren diversos «quebrantos de salud, desengaños y más que nada su deseo de trabajar para asegurar el porvenir de su familia»⁸³. No obstant això, el gener de 1894, pocs mesos abans de morir, va publicar, juntament amb el seu amic i soci Luis Falcato, el llibre *A luchar y... adelante* (FREIXA 1894), una mena de testament ideològic on exposava la seva perllongada militància al Partit Republicà i que, tot i creure que l'única forma

de govern era el popular o demòcrata, en aquells moments estava decebut i retret de la política.

En un llibre que Freixa va publicar l'any 1889 amb el títol de *Brillantes literarios, morales, filosóficos y políticos*, hi signava com a Rixfea y Asobar. E. F. M., que era l'anagrama dels seus cognoms. La E. volia dir Eusebi; la F, Freixa, i la M. podria amagar la lletra inicial de maçó (?). La pertinença a la maçoneria entre els republicans de la I República era força corrent i Eusebi Freixa era amic de notables maçons com Práxedes Sagasta, Víctor Balaguer o Manuel Ruiz de Zorrilla. Eusebi Freixa (1886: VIII-IX) era un lliurepensador, un home no catòlic ni apostòlic ni romà que al seu testament va demanar que se l'enterrés «sin pompa ni ostentacion alguna y lo más pobremente que sea posible dando a mi cadáver sepultura civil, puesto que no profeso religion alguna positiva».⁸⁴ Fou enterrat al cementiri de La Almudena d'aquesta ciutat. La columna trencada, el compàs i l'escaire de la seva tomba ens assenyalen inequívocament la seva pertinença a la maçoneria.⁸⁵

BIBLIOGRAFIA

ANÒNIM (s. a.): Anònim, *Delito y muerte de Teresa Guix (a) la Maseta, natural de Lérida ajusticiada en la misma Ciudad el día 26 de Agosto de 1839 por haber asesinado a su esposo en la madrugada del 1º de Agosto de 1838*, Lleida, Impremta Bonaventura Corominas.

ANÒNIM (1840a): Anònim, *Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839 por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastián Guix*, Lleida, Impremta Bonaventura Corominas.

ANÒNIM (1840b): *La ajusticiada de Lérida, o sea capilla y ejecución de Teresa Guix*, Barcelona, Imprenta y litografía de J. Roger.

ANÒNIM (1867): *La Maseta o sea Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix, ajusticiada en Lérida el 26 de agosto por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastián Guix*, Lleida, Impremta de Corominas, Impressor F. Fontanals.

BORRELL I SANVICÉN (1998): Josep Borrell i Paquita Sanvicén, *La Renaixença a Lleida: Lluís Roca i Florejachs, Josep Pleyan de Porta*, Lleida, Universitat de Lleida.

CASALS (2013): Quintí Casals, *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*, Lleida, Pagès Editors.

CASTILLO (1860): Pío del Castillo, *Lecciones en verso de la historia de España*, Lleida, Impremta de Josep Sol.

CASTILLO (1881): Pío del Castillo, *El mentor de la niñez*, Madrid, Impremta de E. Martínez y E. Pradera.

ELÍAS (1889): Antonio Elías, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Barcelona, Impremta de Fidel Giró Cortés.

ESCRICHE (1838): Joaquín Escriche, *Diccionario razonado de legislación y jurisprudencia*, Madrid, Impremta del Colegio Nacional de Sordomudos.

⁸¹ Al seu testament Eusebi Freixa deixà dit que la «Sociedad Filantrópica de milicianos nacionales y militares» s'havia d'encarregar del seu enterrament (Archi-vo Histórico de Protocolos de Madrid, *Testamento otorgado por Eusebio Freixa*, notari José García Lastra, 26 de gener de 1892, T. 37.248, fols. 1189r-1192v).

⁸² *El País*, 2 de juny de 1894, núm. 2533, p. 4.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Citat a la nota 80 (*Ibidem*).

⁸⁵ *Membresías masónicas cementerio de la Almudena*. (<http://www.orienteterno.org/2014/10/membresias-masonicas-cementerio-de-la.html>). [Consulta: 5 juliol 2016]. En aquesta pàgina hi ha diverses fotografies de la tomba de l'Eusebi Freixa.

- ESTORNES (2011): César Estornes, «Cafés revolucionarios de Madrid», *Blog de César Estornes de historia y deportes*, 26 de novembre de 2011. [Consulta: 5 juliol 2016]. En línia: <http://memoriasclubdeportivodebilbao.blogspot.com.es/2011/11/cafes-revolucionarios-de-madrid.html>.
- FREIXA (1847): Eusebio Freixa, *Teresa Guix o sea consecuencias de un adulterio*, Lleida, Imprenta de José Sol.
- FREIXA (1857): Eusebio Freixa, *Adúltera y parricida o sea Teresa Guix (a) la Maseta: leyenda histórico-contemporánea*, Lleida, Imprenta de José Sol.
- FREIXA (1860): Eusebio Freixa, *Lo mejor de lo mejor: gran repertorio de máximas, sentencias y pensamientos políticos, filosóficos y morales...*, Lleida, Imprenta de Josep Sol.
- FREIXA (1866): Eusebio Freixa, *Prontuario de la administración municipal*, Madrid, Imprenta C. Moliner y Cía.
- FREIXA (1867a): Eusebio Freixa, *Adúltera y parricida o sea Teresa Guix (a) la Maseta*, Madrid, Imprenta de El Consultor de Enrique de la Riva.
- FREIXA (1867b): Eusebio Freixa, *Guía de Quintas*, Madrid, Imprenta de Moliner y Cía.
- FREIXA (1869): Eusebio Freixa, *Ideas republicanas, filosóficas y morales*, Madrid, Imprenta Enrique de la Riva.
- FREIXA (1871): Eusebio Freixa, *Un neo y un liberal*, Madrid, E. de la Riva.
- FREIXA (1876): Eusebio Freixa, *El ángel de una familia*, Madrid, Imprenta del Indicador de los Caminos de Hierro.
- FREIXA (1879): Eusebio Freixa, *El Crisol de centenares de libros, folletos, periódicos, álbums, discursos, epístolas y memorias...*, Madrid, Publicaciones de Eusebio Freixa Rabasó.
- FREIXA (1884): Eusebio Freixa, *Perlas literarias de Víctor Hugo*, Madrid, Imprenta de Fernando Gao y Domingo del Val.
- FREIXA (1886): Eusebio Freixa, *Adúltera y parricida, leyenda histórico contemporánea*, Madrid, Imprenta de Fernando Cao y Domingo de Val.
- FREIXA (1888): Eusebio Freixa, *Guía de consumos*, Madrid, Imp. Franco-Española.
- FREIXA (1889): Eusebio Freixa, *Celos y quid pro quos*, Madrid, Tip. Franco-Española.
- FREIXA (1891a): Eusebio Freixa, *Guía de consumos y del impuesto sobre alcoholes*, Madrid, Tomás Minuesa Impresores.
- FREIXA (1891b): Eusebio Freixa, *Guía Manual de Secretarios de Ayuntamiento*, Madrid, Imprenta de Minuesa de los Ríos.
- FREIXA (1894): Eusebio Freixa, *A luchar y... adelante: bosquejos políticos, económicos y sociales*, Madrid, Editor Minuesa de los Ríos.
- GONZÁLEZ (1977): Lola González, *Manuel Jiménez Catalán: Ensayo bibliográfico (1479-1917)*, Lleida, Universitat de Lleida.
- GUÍA (1864): *Guía de Forasteros en Madrid para el año 1864*, Madrid, Imprenta Nacional.
- LLADONOSA (1993): Manuel Lladonosa, *Carlins i liberals a Lleida*, Lleida, Pagès Editors.
- MADOZ (1849 [1985]): Pascual Madoz, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Barcelona, Curial, 2 vols.
- MARÍN (2009): David Marín (ed.), *Estudio y edición digital de «Nuestra señora de París», de Víctor Hugo, en traducción de Eugenio de Ochoa (1836)*, Málaga, Proyecto de investigación I+D, ref. HUM-2004-00721.
- PONS (2001): Josep Maria Pons, *El sistema polític a Lleida durant els anys de consolidació del liberalisme censatari (1843-1868)*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra.
- RODRÍGUEZ (1932): Enrique Rodríguez, *Memorias de un revolucionario*, Madrid, Plutarco.
- SOLI TORRES (1993): Romà Soli i Carme Torres, *Una història més que centenària. La Congregació de la Sang de Lleida*, Lleida, Congregació de la Sang.
- VIDAL (1998): Vidal Vidal, *La ciutat de l'oblit*, Lleida, Pagès Editors.